

JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA INNOVATSION AXBOROT TEKNOLOGIYALARI VA QO'RIQLOV OBYEKTLARINING O'RNI VA UNING AHAMIYATI

Tursunboyev Islom

Suvonov Shaxboz

Zamonov Og'abek

O'zbekiston Respublikasi Jamoat Xavfsizligi Universiteti kursantlari

Annotatsiya: *Ushbu maqolada jamoat xavfsizligida innovatsion texnologiyalarining, axborot xavfsizligi va shu orqali qo'riqlov obyektlarini ta'minlash borasidagi olib borilayotgan ishlar batafsil yoritilgan. Shuningdek, Jamoat xavfsizligini ta'minlashda qonun hujjatlarni qabul qilingan hamda vazifalarni amalga oshirishda yuzaga keladigan tahdidlar va chora-tadbirlar tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *qo'riqlov obyektlari, konsepsiya, axborot texnologiyalari, jamoat xavfsizligi, innovatsiya texnologiyalari, axborotni muhofaza qilish.*

KIRISH

Bugungi kunda xalqaro va mintaqaviy xavfsizlikka tahdid solayotgan xavf-xatarlarni hisobga olgan holda O'zbekiston xavfsizligini ta'minlash samaradorligini yanada oshirishning ustuvor yo'nalishlari belgilandi. Zamonaviy avtomatlashtirilgan chegara nazorati, obyektlarni qo'riqlash tizimlari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, shuningdek, qo'riqlash bo'linmalarining kuch ishlatar, huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalar va mahalliy davlat hokimiyati organlari bilan o'zaro uyg'un hamkorligini yo'lga qo'yish masalalariga alohida e'tibor qaratildi. Qo'riqlash bo'linmalarining harbiy xizmatchilarini professional tayyorlash sifatini oshirish, ularni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va ijtimoiy muhofaza qilish masalalari har tomonlama ko'rib chiqildi. Sarhadlar xavfsizligi va daxlsizligini ishonchli va kafolatli ta'minlash — xalqning tinch va osoyishta hayoti, mamlakat taraqqiyoti kafolati ekani alohida ta'kidlandi.

Markaziy Osiyo davlatlarining chegara idoralari bilan aloqalarni izchil rivojlantirib borish, turli xalqaro tashkilotlar bilan qo'shma tadbirlarni ko'paytirish hamda xorijiy sheriklar bilan chegaraoldi hamkorlikni faollashtirish yuzasidan erishilgan kelishuvlarni o'z vaqtida va sifatli amalga oshirish bo'yicha ko'rsatmalar berildi. Prezident Shavkat Mirziyoyev mintaqada savdo, turizm aloqalari va madaniy almashinuvlarni mustahkamlash, odamlarning bordi-keldisini ko'paytirish maqsadida fuqarolar va xorijlik mehmonlar uchun Davlat chegarasini kesib o'tishda qulay sharoitlar yaratish muhimligiga e'tibor qaratdi.

Amalga oshirilayotgan ishlar tanqidiy tahlil qilinib, mutasaddi tuzilmalar rahbarlariga O'zbekiston Davlat obyektlarini qo'riqlash va himoya qilish tizimining samaradorligini oshirish bo'yicha aniq topshiriqlar berildi. Elektron faol xavfsizlik tizimlarini takomillashtirish doimiy ravishda davom etmoqda va hozirda ikkita asosiy yo'nalishda

rivojlanmoqda. Birinchidan, maxsus sensorlarning soni va sifati doimiy ravishda ortib bormoqda, borta kompyuteriga to'liqroq va aniqroq ma'lumotlarni uzatadi.

Zamonaviy avtomobillar tom ma'noda barcha turdagi elektron retseptorlar bilan to'ldirilgan va agar ilgari ular kompyuterga faqat avtomobilning holati to'g'risida ma'lumot berishgan bo'lsa, endi ular atrof-muhit parametrlarini, masalan, atmosfera bosimi, yorug'lik, yog'ingarchilik intensivligi va boshqalarni uzatadilar. Ikkinchidan, avtomobil texnologiyasini robotlashtirish, boshqacha qilib aytganda, avtomobilni boshqarish funksiyalarini haydovchidan borta elektronikasiga "o'tkazish" tendentsiyasi aniq.

Robotlar, ularni yaratish va ishlatish tajribasidan dalolat beradiki, birinchi navbatda, inson mehnati va hayotiy faoliyati qiyin, imkonsiz yoki hayoti va sog'lig'iga tahdid soladigan joylarda joriy etiladi. Masalan, bu radioaktiv yoki kimyoviy ifloslanish joylarida, jangovar sharoitlarda, suv ostida yoki kosmik tadqiqotlar paytida, ishda va hokazolarda sodir bo'ladi. Dengiz faoliyatiga kelsak, bular birinchi navbatda:

- chuqur dengiz tadqiqotlari;
- katta chuqurliklarda sho'ng'in operatsiyalari;
- suv osti texnik ishlari; qutqaruv operatsiyalari;
- noqulay gidrometeorologik sharoitlarda qidiruv-qutqaruv ishlari (HMU);
- rafda xom ashyo va foydali qazilmalarni qazib olish.
- Harbiy sohaga kelsak: mina va sabotajga qarshi mudofaa;
- razvedka, qidiruv va kuzatish;
- harbiy harakatlarda ishtirok etish va ularni qo'llab-quvvatlash.

Shunday qilib, deyarli barcha ob'ektlar diapazoni: suv ostidagi MT (sho'ng'in uskunalari, boshqariladigan suv osti vositalari - OSU, suv osti kemalari - PLPL, jahon okeanining shelf zonasini rivojlantirish texnologiyasi), sirt (kemalar, kemalar, qayiqlar) havogacha. MT (samolyot - LA) robotlashtirish ob'ektlari, ya'ni ular robotlar, RTK va ulardagi tizimlar joriy etilishi kerak bo'lgan ob'ektlardir.

Shubhasiz, robotlashtirish ketma-ketligi xodimlarning (ekipaj a'zolari) hayotiga xavfning kattaligiga bevosita bog'liq bo'lishi kerak. Miqdoriy jihatdan, xavfning kattaligi statistik ma'lumotlarga asoslanganda ko'rsatilganidek, 1 yildagi faoliyat turiga qarab, odamning statistik yoki bashoratli (hisoblangan) o'lim ehtimoli bilan o'lchanishi mumkin.

Jamiyatni axborotlashtirish – yuridik va jismoniy shaxslarning axborotga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish uchun axborot resurslari, axborot texnologiyalari hamda axborot tizimlaridan foydalangan holda sharoit yaratishning tashkiliy ijtimoiy iqtisodiy va ilmiy – texnikaviy jarayonidir. Jamiyatni axborotlashtirish jarayoni quyidagi qator muammolarning hal etilishini talab etadi¹¹:

1. Hisoblash texnikasi vositalarini jamiyat faoliyatining barcha tarmoqlariga tadbiiq qilish.

2. Jamiyat a`zolarini hisoblash texnikasi vositalaridan samarali foydalanishga

¹¹ Maraximov A.R., Raxmankulova SI. Internet va undan foydalanish, - Toshkent, 2011 y.

o`rgatish.

3. Jamiyat a`zolarining turli xil ehtiyojlarini qondirishda axborot resurslaridanto`la va samarali foydalanishlarini ta`minlash.

Jamiyatni innovatsiyalashtirishda axborot zaxiralari muhim rol o`ynaydi. Uni talqin etish va muhokama qilish axborotlashgan jamiyatga o`tish davri haqida gap borgan davrdan davom etib keladi. Bu masala bo`yicha ko`plab nashrlar e`lon qilingan, ularda turli fikrlar, tushunchalar o`z aksini topgan. Boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoni ma`lumotlarning ulkan oqimida axborotlarni ko`rib chiqish, tahlil etish va oqilona foydalanishni ko`zda tutadi¹².

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimovning va O'zbekiston Respublikasi hozirgi prezidenti Shavkat Mirziyoyevning chiqishlarida va asarlarida ma'naviy tahdidlar, unga qarshi kurashish zaruriyati, bu boradagi vazifalar va axborot xavfsizligida milliy xavfsizlik masalalari, yoshlar orasida axborot madaniyatini shakllantirish, axborot olish erkinligini ta'minlash, axborot xavfsizligini ta'minlash masalalari keng tahlil qilingan. Ushbu Axborot sohasida milliy xavfsizlikni ta'minlashning sub'ektiv omillari va o'ziga xos jihatlari mavzusi S.Otamurtovning "Globallashuv va milliy-ma'naviy xavfsizlik", Sh.Umarov va F.Mulaydinovlarning "Axborot xavfsizligi", M.Quronovning "Milliy tarbiya", M.Lafasovning "Diniy ekstremizm: tarixi va mohiyati", X.Jumaniyozov, M.Sobirovlarning "Globallashuv asoslari", M.Karimov va N.Turg'unovlarning "Axborot xavfsizligi asoslari" asarlarida yoritib berilgan.¹

Hozirgi shiddat bilan rivojlanib borayotgan davrda biz insonlarning hech birimiz kundalik turmush tarzimizni axborot va axborot ulashuvchi vositalarisiz tasavvur qila olmaymiz. Ushbu axborot olish jarayonida biz internet, ijtimoiy tarmoqlar, televedeniya, gazeta-jurnallar, kitoblardan keng foydalanamiz. Ko'pincha biz ushbu olayotgan axborotlarimizning haqiqiyimi, aniqmi, haqiqatga mosmi, mualifi kim, qaysi tashkilot yoki nashrning axboroti ekanligiga va qanday turdagi axborot ekanligiga qiziqmaymiz. Bu esa bizning axborot olish madaniyatiga ega emasligimizni va katta xatolarga yo'l qo'yishimizga olib kelishini hech birimiz o'ylab ko'rmaymiz.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, hozirgi kunda milliy axborot resurslari har bir davlatning iqtisodiy va harbiy salohiyatini tashkil qiluvchi omillaridan biri bo'lib xizmat kilmokda. Ushbu resursdan samarali foydalanish mamlakat xavfsizligini va demokratik axborotlashgan jamiyatni muvaffaqiyatli shakllantirishni ta'minlaydi. Bunday jamiyatda axborot almashuvi tezligi yuksaladi, axborotlarni yig'ish, saqlash, qayta ishlash va ulardan foydalanish bo'yicha ilg'or axborot - kommunikatsiyalar texnologiyalarini qo'llash kengayadi. Turli xildagi axborotlar hududiy joylashishidan qat'iy nazar bizning kundalik hayotimizga Internet xalqaro kompyuter tarmog'i orqali kirib keldi. Axborotlashgan jamiyat shu kompyuter tarmog'i orqali tezlik bilan shakllanib bormoqda. Axborotlar dunyosiga sayohat qilishda davlat chegaralari degan tushuncha yo'qolib bormoqda. Jahon kompyuter

¹² Abduqodirov A., Xaitov A., Rashidov R. Axborot texnologiyalari.- T.: «O`qituvchi»,2012 y.

tarmog'i davlat boshqaruvini tubdan o'zgartirmoqda, ya'ni davlat axborotlarning tarqalishi mexanizmini boshqara olmay qolmoqda. Shuning uchun ham mavjud axborotlarga noqonuniy kirish, ulardan foydalanish va yo'qotish kabi muammolar dolzarb bo'lib qoldi.

Bularning bari shaxs, jamiyat va davlatning axborot xavfsizligi darajasining pasayishiga olib kelmoqda. Davlatning axborot xavfsizligini ta'minlash muammosi milliy xavfsizlikni ta'minlashning asosiy va ajralmas qismi bo'lib, axborot himoyasi esa davlatning birlamchi masalalaridan biri bo'lib bormoqda.

ADABIYOTLAR SHARHI

O'zbekiston innovatsiya va kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi xalqaro xavfsizlik tizimiga Markaziy Osiyoda birinchilardan bo'lib qo'shildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi loyihalarni boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2017-yil 29-avgustdagi PQ-3245-son qarorini bajarish yuzasidan hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda axborot va jamoat xavfsizligi, shuningdek huquq-tartibotni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni kuchaytirish, "Xavfsiz shahar" yagona apparat-dasturiy kompleksini yaratish loyihasining o'z vaqtida va sifatli amalga oshirilishini ta'minlash vazifalari belgilandi. Quydagilar sohaning eng asosiy vazifalari hisoblanadi¹³:

- amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq innovatsiyalashtirish obyektlarini attestatsiyadan o'tkazish;
- davlat organlariga axborot tizimlari va resurslari axborot xavfsizligi siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishda ko'maklashish;
- belgilangan vazifalarga muvofiq axborot xavfsizligi va jamoat huquq- tartibotini profilaktika qilish va ta'minlash sohasida xalqaro hamkorlikni tashkil qilish.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Zamonaviy jamiyat hayotida ta'limning o'rni asosan axborot jamiyati tushunchalarida, innovatsiya sivilizatsiyasini shakllantirish va ta'limni axborotlashtirishda o'z aksini topgan bilim va ma'lumotlarning rolining oshishi bilan belgilanadi. Kompyuter texnologiyalarini keng joriy etish natijasida kelib chiqayotgan jamiyatda yuz berayotgan innovatsion o'zgarishlar sharoitida chet ellarda zamonaviy ta'limni rivojlantirishning eng dolzarb vazifalaridan biri bu axborotlashtirish va axborot jamiyatida ta'limni rivojlantirishning global tendentsiyalarini amalga oshirishdir.

Jamiyatni axborotlashtirish jarayonini 5 asosiy yo'nalishga ajratish mumkin: - mehnat, texnologik va ishlab chiqarish jarayoni vositalarini kompleks avtomatlashtirish;

ilmiy tadqiqotlar, loyihalash va ishlab chiqarish jarayonlarini axborotlashtirish;

tashkiliy – iqtisodiy boshqarishni avtomatlashtirish;

ta'lim va kadrlar tayyorlash jarayonini innovatsiyalashtirish.

Axborotni muhofaza qilish sohasidagi ishlar holatining tahlili shuni ko'rsatadiki, muhofaza qilishning to'liq shakllangan konsepsiyasi va tuzilishi hosil qilingan, uning asosini

---

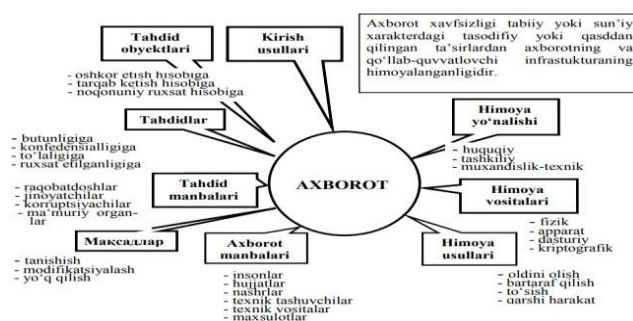
¹³ Qodirov T., Ernazarov A. Kompyuterda ishlashni o'rganamiz. Metodik qo'llanma. - A.Avloniy nomdagi XTXQTMOMI, 2016 y.

quyidagilar tashkil etadi: – sanoat asosida ishlab chiqilgan, axborotni muhofaza qilishning o`ta takomillashgan texnik vositalari; – axborotni muhofaza qilish masalalarini hal etishga ixtisoslashtirilgan tashkilotlarning mavjudligi; – ushbu muammoga oid yetarlicha aniq ifodalangan qarashlar tizimi; – yetarlicha amaliy tajriba va boshqalar. Biroq, xorijiy matbuot xabarlariga ko`ra ma`lumotlarga nisbatan jinoiy harakatlar kamayib borayotgani yo`q, aksincha barqaror o`shish tendensiyasiga ega bo`lib bormoqda. Jumladan, jamoat xavfsizligini ta`minlash yo`nalishidagi ishlarni “Xalq manfaatlariga xizmat qilish” tamoyili asosida tashkil etishning mutlaqo yangi mexanizm va tartiblari joriy etilib, davlat organlarining jamoatchilik tuzilmalari bilan o`zaro maqsadli hamkorligi yo`lga qo`yildi (1-rasm).

1-rasm. Jamoat xavfsizligida axborotni muhofaza qilishning o`rni

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa o`rinda aytish mumkinki, axborot xavfsizligi tizimi – davlatning axborot sohasidagi siyosatini mamlakatda milliy xavfsizlikni ta`minlash davlat siyosati bilan chambarchas bog`laydi. Bunda axborot xavfsizligi tizimi davlat siyosatining asosiy tashkil etuvchilarini yaxlit bir butunlikka biriktiradi. Bu esa axborot xavfsizligining roli va uning

mamlakat milliy xavfsizligi tizimidagi mavqeinibelgilaydi.

ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. B.Boltayev, A.Azamatov va boshqalar.Informatika. 7-sinf uchun darslik(tajriba-sinov).-T., 2017 y.
2. Maraximov A.R.. Raxmankulova SI. Internet va undan foydalanish,- Toshkent, 2011 y.
- 3.Qodirov T., Ernazarov A. Kompyuterda ishlashni o`rganamiz. Metodik qo`llanma. -A.Avloniy nomndagi XTXQTMOMI, 2016 y.
4. Ikromova X.Z. AKT va Internet texnologiyalaridan foydalanishni o`rganish. – Toshkent:O`zMU nashriyoti, 2010 y.
- 5.B.Boltayev, A.Azamatov va boshqalar.Informatika. 7-sinf uchun darslik(tajriba-sinov).-T., 2017 y.
6. Otamuratov S. Globallashuv va milliy-ma'naviy havfsizlik. -T.: 2013.
- 7.Karimov M., Turgunov A. va boshqalar. Axborot xavfsizligi asoslari. -T.: 2013.
8. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. -T.: Davlat ilmiy nashriyoti, 2000.